

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П - 4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**
Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ О. В. Яріш
(підпис, ініціали та прізвище)

« _____ » _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ**

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
освітнього ступеня магістра

Виконавець роботи Кольвашенко Катерина Миколаївна

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Тимошенко Оксана Валеріївна

_____
(підпис, дата)

Рецензент Кропивка Павло Анатолійович

Полтава 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	7
1.1 Економічна сутність та завдання податкової політики держави	7
1.2 Механізм формування та реалізації податкової політики держави	18
1.3 Особливості податкової політики як регулятора соціально-економічного розвитку держави.....	30
Висновки за розділом 1	41
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	42
2.1 Оцінка дієвості реалізації податкових реформ в Україні.....	42
2.2 Діагностика впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України.....	51
2.3 Оцінка втрат бюджетних ресурсів в контексті реалізації податкової політики України.....	64
Висновки за розділом 2	74
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	76
3.1 Шляхи вирішення проблемних питань податкової політики України.....	76
3.2 Удосконалення механізму податкового адміністрування як напрям реформування податкової політики держави	88
Висновки за розділом 3	99
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105
ДОДАТКИ	114

ВСТУП

В контексті забезпечення соціально-економічного розвитку, високих темпів суспільного відтворення та соціальної справедливості в суспільстві особливого значення набуває проведення державою ефективної фінансової політики, зокрема – шляхом формування та реалізації виваженої податкової політики. При цьому стратегічне прагнення України інтегруватися до європейської спільноти вимагає коригування цілей та завдань податкової політики з урахуванням не тільки сформованого національного фіскального суверенітету, а й наднаціональних інтересів Європейського Союзу та сучасних тенденцій фінансової глобалізації в світі.

Узгодження стратегічних орієнтирів при формуванні єдиного економічного простору на європейському континенті обумовлює необхідність трансформації інструментів вітчизняної податкової практики відповідно до вимог європейських стандартів, спрощення системи оподаткування, усунення подвійного оподаткування та податкових бар'єрів у торгових відносинах, запобігання податковим правопорушенням тощо. Саме тому податкова політика повинна бути узгодженою з пріоритетами соціально-економічного розвитку держави та забезпечувати достатній обсяг сукупних податкових находжень до бюджетів усіх рівнів.

Значна увага упродовж останніх років науковцями приділяється дослідженню теоретичних засад трансформації податкової політики під впливом інтеграційних процесів у світі. Чимало напрацювань щодо дослідження податкової політики України та наближення її до європейських вимог зробили такі вітчизняні науковці, в тому числі: В. Г. Боронос, Д. В. Веремчук, Ю.М. Воробйов, Т. П. Гудзь, Н. Г. Кондратенко, А. І. Крисоватий, С. Лекарь, І. В. Мартинюк, Т.Я. Маршалок, П. В. Мельник, В. В. Мірошник, Н. С. Педченко, Н. Я. Процак, О. В. Тимошенко, О. В. Яріш та

ін.

Попри велику кількість публікацій з даної проблематики важливі питання щодо впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток держави залишаються відкритими. Об'єктивна потреба у розвитку відповідних наукових досліджень, її актуальність та практична значущість для розвитку економіки України обумовили вибір теми роботи, її мету та завдання.

Метою дослідження є розвиток теоретичних підходів та практичних аспектів реалізації податкової політики регулювання соціально-економічного розвитку держави.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначити економічну сутність та завдання податкової політики держави;
- розкрити механізм формування та реалізації податкової політики держави;
- виявити особливості податкової політики як регулятора соціально-економічного розвитку держави;
- оцінити дієвість реалізації податкових реформ в Україні;
- здійснити діагностику впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України;
- оцінити втрати бюджетних ресурсів в контексті реалізації податкової політики України;
- обґрунтувати шляхи вирішення проблемних питань податкової політики України;
- довести необхідність удосконалення механізму податкового адміністрування як напрям реформування податкової політики держави.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають при формуванні і реалізації податкової політики держави. Предметом

дослідження є теоретичні засади та практичні аспекти формування та реалізації податкової політики регулювання соціально-економічного розвитку держави.

Для вирішення визначених у роботі завдань використано комплекс загальнонаукових і прикладних методів дослідження, зокрема: методи наукової абстракції, індукції і дедукції, аналізу і синтезу – для розкриття теоретичних положень формування і реалізації податкової політики держави; системно-структурний метод, методи логічного узагальнення – при обґрунтуванні механізму та напрямів формування та реалізації податкової політики держави; метод аналогій та експертні методи – при обґрунтуванні концептуальних засад удосконалення окремих елементів податкової політики України.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України з питань державної податкової політики, аналітичні й статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, монографічні дослідження та наукові публікації з питань формування і реалізації податкової політики.

Результати проведеного дослідження апробовано на XLIII Міжнародній науковій студентській конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2019 рік «Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті», що проходила 07-08 квітня 2020 р. в м. Полтава (додатки А, Б).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Економічна сутність та завдання податкової політики держави

У період визначення економічного напрямку і стратегії щодо розвитку держави дослідники використовують усі ймовірні шляхи, серед яких важливим для економічної стабілізації стає дослідження податкової політики та податкової системи, що мають цілеспрямовані етапи, які вирішують конкретні завдання. Насамперед, податкова політика є головною складовою економічної політики, в сукупність якої входять юридичні акти щодо встановлення видів податку, зборів та обов'язкових платежів, а також порядок їх регулювання та стягнення. Нині в Україні така політика перебуває у стадії постійного оновлення, вона інтегрувала в себе ряд принципів податкової системи: європейської та американської. Тому дослідження сутності й завдань податкової політики, яка забезпечує державний бюджет податковими надходженнями, є актуальним.

Соціально-економічні перетворення, які проводяться сьогодні в Україні, визначають необхідність формування ефективної податкової політики як однієї з важливих умов покращення економічної ситуації в країні. Адже податки одночасно використовуються державою не тільки для здійснення фіскальних цілей, а також є основним важелем розвитку економіки. Для досягнення поставлених перед податковою політикою завдань, а також з'ясування її місця в інтеграційних процесах потрібен глибокий науковий підхід до розуміння сутності податкової політики. Відмітимо, що даний термін складається з двох категорій: «політика» та «податки».

В економічних словниках політика визначається як державна наука, мистецтво управління державою. Це тлумачення вказує на те, що суб'єктом політики є держава, а особливістю її предмета є владний, наказовий характер. Ще за часів розвитку радянської науки вважалося, що політика – це упорядкування державної влади, політикою є участь у державних справах, державний напрям, визначення форм, завдань, змісту діяльності держави. При цьому С. П. Лазур запропонував поширити об'єкт дослідження в економічній політиці не лише на макро-, а й на мікрорівень. Він вважав, що метою економічної політики на будь-якому рівні є створення такої ситуації, за якої б люди, ухвалюючи рішення щодо своєї діяльності, вибирали такі варіанти, які забезпечують якомога кращі результати для системи в цілому. Таке тлумачення стало типовим для західної науки [**Error! Reference source not found.**, с. 287].

Отже, термін «політика» можна розглядати принаймні у двох напрямках: по-перше, це суспільна наука; по-друге, це особливий вид діяльності на макро- і мікрорівні. При цьому економічна політика стосується всіх галузей державного втручання. Прикметник «податкова» у понятті «податкова політика» вказує на сферу докладання зусиль держави у процесі управління.

А. І. Крисоватий зауважує, що існує два джерела урядового впливу на процес кругообігу доходів у державі, величину номінального національного доходу, а також на ступінь впливу номінальних змін доходу на зміни реальних величин та рівня цін. Це – фіскальна та грошово-кредитна політика. При цьому під фіскальною політикою мається на увазі політика уряду у сфері оподаткування і державних витрат [26].

В науковій літературі сучасності сформувалось безліч підходів до визначення податкової політики, які умовно можна поділити на дві групи. Представниками першої групи податкова політика розглядається як напрямок діяльності, а другої – як система відносин. До першої когорти

учених належить О. Василик, А. Крисоватий, С. Лекарь, С. Лондар, В. Федосов, В. Опарін та інші, до другої – Ю. Іванов, О. Тищенко, Я. Литвиненко.

С. Лондар виділяє передусім фіскальну функцію податків та стверджує, що податкова політика – це «напрямок діяльності, що реалізується через визначений комплекс заходів і спрямований на мобілізацію фінансових ресурсів у доходну частину бюджетів, державних цільових фондів у формі податків, зборів, обов'язкових платежів» [**Error! Reference source not found.**, с. 147].

Більш широке визначення подає А. Крисоватий, акцентуючи увагу на фіскальних і регулюючих функціях податків, наголошуючи, що податкова політика є діяльністю держави у сферах запровадження, правового регламентування й організації справляння податків і податкових платежів, котрі є знаряддям розподілу та перерозподілу частини ВВП і формування централізованих грошових ресурсів держави [17]. Такого ж підходу дотримується і С. Лекарь [**Error! Reference source not found.**, с.29].

Більш узагальнене визначення категорії, на нашу думку, подає О. Василик, який пропонує розглядати податкову політику як «сукупність заходів держави в сфері побудови податкової системи і мобілізації податків до бюджету» [11], що здійснюються на засадах економічної ефективності, соціальної справедливості, рівнонапруженості, гнучкості, стабільності.

В. Федосов, В. Опарін та Г. П'ятаченко у визначення податкової політики вкладають також діяльність, пов'язану із встановленням елементів податків, що є досить актуальним, оскільки від видів податків, рівня оподаткування, контролю за справлянням і сплатою податкових платежів залежать результати діяльності держави у зазначеній сфері [**Error! Reference source not found.**]. В. Опарін окремо розглядає також принципи, напрями і мету податкової політики. Напрями податкової політики він ув'язує із

завданнями соціально-економічного розвитку і твердить, що вони можуть мати стимулюючу або стримуючу спрямованість.

На відміну від О. Василика, В. Опарін виділяє два головні і певною мірою протилежні принципи реалізації податкової політики – стабільності й гнучкості [**Error! Reference source not found.**]. Мета податкової політики, на думку ученого, полягає у забезпеченні дієвості податків у реалізації завдань нарощування національного капіталу за рахунок капіталізації прибутку та сприяння інвестиціям, стимулювання (чи стримування) експорту або імпорту, забезпечення зайнятості населення і політики доходів, бюджетного вирівнювання регіонального розвитку, гуманізації суспільних відносин, демографічної й молодіжної політики та сприяння розвитку сім'ї тощо як через фіскальну, так і через регулюючу функції податків.

Інші науковці стверджують, що податкова політика – це система відносин між платниками податків і державою, а також стратегія їх дій у різних умовах ведення господарства і різних економічних системах [**Error! Reference source not found.**].

Дослідження сутності та змісту державної податкової політики дозволили виділити такі підходи до її тлумачення: традиційний (фіскальний), функціонально-цільовий, стратегічно орієнтований, економічний (рис. 1.1).

Синтезуючи підходи учених до визначення сутності та змісту податкової політики (табл.1.1) пропонуємо власне трактування відповідного поняття. Так, за результатами проведеного дослідження ми зробили висновки, що податкова політика – це складова економічної та фінансової політики держави, що виникає із приводу становлення і правового регламентування податків із метою розподілу та перерозподілу частини ВВП і формування централізованих фондів грошових ресурсів шляхом встановлення та зміни елементів податків (податкових ставок, бази оподаткування, податкових

пільг, податкових санкцій, суб'єктів, об'єктів оподаткування тощо); система відносин між платниками податків і державою.

Реалізація податкової політики визначає, що податкові дії держави дозволять їй не лише забезпечувати належне функціонування, а й використовувати свої ресурси та інструменти впливу для досягнення цілей суспільного розвитку. Реалізація визначеної мети передбачає виконання певних завдань (табл. 1.2), які умовно можна поділити щонайменше на п'ять категорій:

1) фінансові – перерозподіл частини вартості створеного ВВП на користь зведеного бюджету, цільових державних фондів, інших централізованих фондів у необхідних для виконання загальнодержавних конституційних зобов'язань обсягах;

2) економічні – ефективне державне регулювання національної економіки, підвищення темпів економічного зростання, ліквідація структурних диспропорцій суспільного відтворення, стимулювання інвестиційної діяльності;

3) соціальні – вирівнювання фінансової спроможності різнодоходних категорій громадян, підвищення рівня соціального захисту малозабезпечених верств населення, стимулювання інвестицій у розвиток людського капіталу;

4) міжнародні – виконання міжнародних фінансових зобов'язань держави, зміцнення економічних зв'язків із іншими країнами, гармонізація митного оподаткування, недопущення подвійного оподаткування шляхом укладення відповідних міждержавних угод;

5) екологічні – охорона навколишнього природного середовища і забезпечення раціонального природокористування, створення компенсаційного механізму за користування природними ресурсами та

видобуток корисних копалин, стимулювання інвестицій у збереження природного капіталу для майбутніх поколінь.

Виконання мети та завдань податкової політики забезпечується дотриманням певних принципів. Ці принципи не є сталими і змінюються зі зміною суспільного устрою та соціально-економічних пріоритетів. У різні часи принципи податкової політики доповнювалися, уточнювалися, а також науково обґрунтовувалися різними економістами. Певна розбіжність у визначенні окремих принципів реалізації податкових правовідносин існує досі. На нашу думку, це легко пояснити масштабністю охоплення предмета дослідження, а також пошуком балансу між фіскальними інтересами держави та потребами економічного зростання і дотриманням проголошених конституційною доктриною держави соціальних стандартів.

За умов сьогодення сформувалися основні форми реалізації податкових відносин (рис. 1.2). Кожна із цих форм наділена внутрішньою суперечністю, нехтування якою може призвести до економічного колапсу держави. Тому аналіз форм реалізації податкової політики є надзвичайно актуальним питанням сучасності і потребує глибокого наукового осмислення.

Політика максимальних податків використовується, як правило, у двох випадках. По-перше, вона популярна в період економічних криз або військових дій, коли необхідно суттєво підвищити мобілізацію фінансових ресурсів до державного бюджету, збільшити обсяг держзакупівель та інвестицій в певні сектори економіки військового призначення, зменшуючи соціальні витрати. Пріоритетом у даному випадку є фіскальні цілі, інші цілі другорядні. Подібна політика проводилася в Україні на початку 1990-х рр. По-друге, ця політика знаходить застосування і в мирний (некризовий) час. Наприклад, у розвинених Скандинавських країнах, коли високий рівень податкового навантаження супроводжується високими соціальними витратами. У такій політиці пріоритетними виступають вже фіскальні та соціальні цілі. Проте надаючи перевагу такому способу дій, уряд повинен

пам'ятати, що він може спровокувати хвилю суспільного обурення і масових протестів. Частина економіки за цього, ймовірно за все, піде в тінь, інша частина стане неспроможною до розширеного відтворення і почне згортати свою діяльність, що позначиться на динаміці та темпах економічного зростання.

При реалізації податкової політики економічного розвитку держава може запобігти настанню економічної кризи. Така форма податкової політики реалізується у двох видах: перший – регулюючий, спрямований на стимулювання економічного розвитку в цілому; другий – фіскально-конкуруючий, спрямований на національний розвиток виробництва. Пріоритетними в даній політиці виступають економічні цілі. Так було у період повоєнного відновлення економічної системи Німеччини та Японії; досить успішно вказана модель функціонувала у 80і рр. ХХ ст. у США як системний елемент рейгономіки; на початку ХХІ ст. економічні домінанти стали пріоритетними у становленні та розвитку податкових систем Китаю, Індії, Бразилії, Мексики. Проте застосування політики економічного розвитку в довготривалій перспективі, на нашу думку, матиме зворотній економічний ефект і призведе до послаблення суспільної ролі держави.

Компромісною комбінацією між максимальним і мінімальним оподаткуванням є політика розумних (виважених) податків. Конституційна доктрина цієї моделі характеризується достатньо високим рівнем державних соціальних гарантій і стандартів, з одного боку, та помірним рівнем оподаткування – з іншого. Використання такої політики характерно в період стабільного економічного зростання. Пріоритетність завдань політики виважених податків ґрунтується на оптимальному поєднанні фіскальних, економічних та соціальних факторів.

Адаптивна податкова політика спрямована на підвищення економічної стабільності територій, робить позитивний вплив на соціальну складову. Зміна податкового навантаження розглядається в залежності від сформованих соціально-економічних умов, оскільки ця політика враховує зміни «збурюючих» факторів, а саме соціальних, економічних зовнішніх і внутрішніх, політичних, а також швидко реагує і підлаштовується під них.

Отже, за допомогою податкової політики держава може сприяти збалансованому виробництву, сприятливим структурним зрушенням, підтримувати соціальну сферу, соціально-економічний розвиток регіонів. Кошти, що вилучаються з виробництва, спрямовуються на фінансування невиробничих галузей, в значній своїй частині розширюють сукупний попит і забезпечують розширене відтворення.

Необхідно підкреслити, що жодна з форм реалізації податкової політики «у чистому вигляді» не застосовується. Натомість значного поширення набули різноманітні їх комбінації зі збереженням провідної ролі однієї з форм організації фіскальних відносин. Від оптимального поєднання різних форм реалізації податкової політики залежить збалансування інтересів держави та суспільства, структурна модернізація економіки та рівень економічного розвитку загалом.

Вищезазначене свідчить, що при реалізації певної державної податкової політики виникає необхідність у диференціації оподаткування, що обумовлено справедливістю оподаткування. Залежно від цілей, визнаних на даному етапі соціально-економічного розвитку держави пріоритетними, використовують ту чи іншу форму податкової політики (рис. 1.3).

Реалізація державної податкової політики при цьому включає механізми маневрування співвідношенням прямих і непрямих податків, використання різних методів оподаткування (прогресивних, регресивних, лінійних та ін.).

Слід зауважити, що фіскальні цілі завжди були основними. Інші цілі, хоча і вкрай значимі для держави, мають все ж другорядний характер. Це пояснюється тим, що фіскальна функція вважається основною в оподаткуванні, всі інші функції вторинні. Зазначені другорядні цілі є основними у відповідній політиці держави – соціальної, економічної, екологічної, зовнішньої, для яких податкова політика тільки один з методів їх реалізації, причому непрямих.

Об'єктивність диференціації цілей нерідко призводить до прояву двоїстого характеру податкової політики, коли пріоритетна реалізація будь-яких цілей відбувається на шкоду іншим. Так, пріоритетна реалізація економічних цілей податкової політики за рахунок значного зниження податкового тягаря на економіку призводить до ущемлення фіскальних цілей. Ліквідація прогресивного оподаткування доходів населення сприяє реалізації економічних і фіскальних цілей на шкоду соціальним. Збільшення податкових платежів екологічної спрямованості дозволяє реалізувати екологічні та фіскальні цілі, але при цьому знижує цінову конкурентоспроможність продукції, тобто ущемляє економічні та міжнародні цілі. Таких прикладів суперечливості цілей безліч.

Залежно від цілей, обраних пріоритетними, і відповідної форми використовують той чи інший метод податкової політики або їх сукупність.

З арсеналу сучасної світової практики можна виділити наступні методи регулювання:

- співвідношення прямого і непрямих оподаткування;
- співвідношення державних і місцевих податків;
- галузевого податкового навантаження;
- перенесення навантаження з одних категорій платників податків на інші;
- співвідношення пропорційних та прогресивних ставок податків і ступеня їх прогресії;

- масштабу і спрямованості надання податкових пільг і преференцій, відрахувань, знижок і вилучень з податкової бази;
- складу податків, об'єктів оподаткування, податкових ставок, способів обчислення податкової бази, порядку і термінів сплати податків.

Отже, податкова політика є дієвим інструментом забезпечення сталого економічного зростання та фактором збалансування інтересів держави і суспільства. Податкова політика є важливою складовою фінансової політики і реалізується через установлену систему відносин між державою та платниками податків для того, щоб забезпечити державі виконання покладених на неї функцій і дозволити їй використовувати свої ресурси та інструменти впливу для досягнення цілей суспільного розвитку.

1.2 Механізм формування та реалізації податкової політики держави

Україна є молодою державою з економікою, що розвивається та трансформується. Трансформаційні процеси в економіці незавершені, податкова та економічна культура в країні знаходиться на неналежному рівні, невисокими є життєві стандарти, продовжуються процеси перерозподілу власності, державні органи влади не виконують свої обов'язки на належному рівні. Дуже важливо, щоб податкова політика держави була економічно виваженою та спрямованою як на підтримку підприємництва та поліпшення умов господарювання на макрорівні, так і сприяла задоволенню інтересів всіх членів суспільства.

Механізм державної податкової політики в Україні є складним (комплексним) і включає в себе декілька самостійних механізмів, кожен з

яких здатен здійснювати певний вплив на об'єкти управління. Як правило, в практичній діяльності працюють усі наведені далі системні складові загального механізму державної податкової політики, причому в різних поєднаннях, пропорціях і співвідношеннях. Для даного дослідження виокремимо такі

Внутрішній зміст податкового механізму визначається роллю податків у перерозподільчому процесі. У науковій літературі податковий механізм розглядають у широкому, тобто в загальнотеоретичному та вузькому, тобто практичному аспектах. Податковий механізм – це організаційно-економічна категорія, яка відображає об'єктивно необхідний процес управління перерозподільчими відносинами, що виникають при одержавленні частини новоствореної вартості валового внутрішнього продукту (ВВП); регламентації системи податкових правовідносин.

Механізм реалізації податкової політики охоплює всю сукупність правил, форм, методів оподаткування, починаючи від стадії планування податків і закінчуючи їх обліком та звітністю. До сфери його дії входить визначення категорій платників податків, об'єкта і джерела податку, одиниці виміру об'єкта оподаткування, переліку пільг і ставок; встановлення штрафних санкцій за податкові правопорушення; інші процедури теорії та практики нарахування й утримання податків.

Складовими елементами податкового механізму є планування, регулювання та контроль. Податкове планування, регулювання та контроль як послідовно-цілісний механізм організації податкових відносин прагматично поєднує два протилежних макроекономічних кроки – централізоване регулювання економіки та розвиток і розбудову ринкових відносин.

Планування є важливою загальноекономічною функцією держави і невід'ємним елементом податкового механізму, при здійсненні якого

ухвалюються необхідні політичні, фінансові і соціально-економічні рішення. Більш того, в умовах циклічних проявів фінансової нестабільності в економіці вдосконалений інструментарій оперативного і перспективного планування покликаний вирішувати завдання передбачення і попередження негативних наслідків економічних потрясінь та забезпечення фінансової стійкості держави загалом [**Error! Reference source not found.**].

Зміст планування полягає в управлінні економікою, яке здійснюється центральними органами державної влади та управління з урахуванням об'єктивно діючих економічних законів, шляхом збалансованого розвитку всіх галузей національної економіки і регіонів країни, координації економічних процесів відповідно до цільової спрямованості розвитку суспільного відтворення. Податкове планування здійснюється за чітко визначеною процедурою у певній послідовності (рис. 1.6).

У процесі фіскально-економічної діяльності щодо виконання запланованих обсягів податкових надходжень виникають певні відхилення і диспропорції. Це вимагає здійснення низки фінансово-економічних заходів шляхом оперативного втручання в процес виконання дохідної частини бюджету, тобто податкового регулювання.

Податкове регулювання як процес базується на свідомому, активному й цілеспрямованому використанні регулювальної функції податків задля отримання певних соціально-економічних результатів через застосування різноманітних податкових заходів – зміни ставок оподаткування, строків сплати податків, умов і порядку надання податкових кредитів, податкових канікул, податкових пільг тощо.

Роль і місце податкового регулювання в системі державного регулювання економіки залежить від трьох основних чинників [**Error! Reference source not found.**, с. 297]: ролі держави в регулюванні економічних процесів, чутливості економічного середовища до змін у сфері фіскальних

відносин та тієї частини національного продукту, рух якої опосередковується державою за допомогою фіскальних інструментів. Податкове регулювання є наслідком дії регулюючої функції податків з притаманними йому суперечностями, які випливають з фіскальної природи одержавлення частини вартості ВВП. Тому кінцевою метою такого регулювання є досягнення максимального балансу інтересів усіх суб'єктів оподаткування: держави в особі уповноважених податкових органів та платників податків – фізичних і юридичних осіб.

Важливим елементом реалізації механізму податкової політики є податковий контроль. Податковий контроль – завершальна стадія планово-організаційної податкової роботи, а його безпосереднє призначення – систематична діяльність, спрямована на наближення фактичних обсягів виконання податкових надходжень до бюджету із запланованими показниками. Організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими засобами, оскільки таке управління тягне за собою відповідальність перед суспільством. Саме об'єктивні потреби держави та органів місцевого самоврядування у грошових коштах вимагають забезпечення повного і своєчасного їх надходження у вигляді податків і зборів до бюджетів та державних цільових фондів [**Error! Reference source not found.**].

З'ясувавши суть і характерні ознаки складових елементів податкового механізму, можемо узагальнити його зміст як системного явища. У цьому контексті механізм реалізації податкової політики – це сукупність прийомів, методів, прав організації податкових відносин, з допомогою яких здійснюється широка система розподільчих і перерозподільчих відносин, формуються централізовані грошові фонди для виконання функцій і завдань держави, проводиться регулювання соціально-економічного розвитку суспільства, обсягів споживання і нагромадження суб'єктів підприємницької діяльності.

Механізм реалізації податкової політики здійснюється з урахуванням певних принципів. Зазначимо, що використання податків як головного джерела наповнення державних доходів та ефективного інструмента регулювання обумовило дослідження принципів оподаткування ще декілька століть тому. У різні часи принципи податкової політики зумовлені різними соціально-економічними інтересами. Вони доповнювалися, уточнювалися, а також науково обґрунтовувалися різними економістами. Розроблені ними принципи не втратили своєї актуальності і сьогодні. На сучасному етапі принципам побудови податкової системи і податкової політики держави приділяється значна увага, що обумовило різні їх класифікації.

Незважаючи на дискусії щодо повноти, об'єктивності, науковості та практичної доцільності того чи іншого підходу до класифікації принципів, зупинимось на дослідженні саме принципів податкової політики держави.

Необхідно погодитись з підходом В. Н. Єдронової і Н. Н. Мамікіної [Error! Reference source not found., с. 39], згідно з яким система принципів включає принципи оподаткування і принципи податкової політики. При цьому зазначається, що принципи оподаткування первинні, а політики – вторинні, і в частині методологічних принципів похідні від перших. Дійсно, перелічені авторами загальнонаукові і методологічні принципи є актуальними, оскільки враховують усі аспекти. Проте проблема полягає не у встановленні принципів, а в їх дотриманні.

Взагалі-то будь-яка податкова політика має формуватися та реалізовуватися на таких принципах її побудови, що мають вирішувати два головних протиріччя:

- 1) між інтересами платників податків та інтересами держави;
- 2) між інтересами населення та інтересами підприємств.

Тобто збалансування цих інтересів при розробці принципів формування податкової політики та при її реалізації – і є ключові задачі, що

стоять перед державою при здійсненні свого впливу на соціально-економічні процеси в країні при здійсненні податкової політики.

Принципи формування податкової політики держави – науково обґрунтовані першочергові положення, головні напрями та орієнтири для здійснення державної податкової політики. Що стосується принципів оподаткування в Україні, то вони з часів незалежності змінювалися і набули значної трансформації у цілях і завданнях, що стоять перед податковою політикою при їх виконанні (табл.1.3).

На нашу думку, запропоновані нами нові принципи оптимальної податкової політики України мають трактуватися таким чином:

- еластичність – здатність податків миттєво та адекватно реагувати на зміни економічного та соціального становища в країні шляхом автоматичного збільшення або зменшення їх надходжень в залежності від стадії економічного циклу, у якій перебуває країна;

- збалансування податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами – розподіл податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами таким чином, щоб максимально дозволити виконувати за їх рахунок центральним та місцевим органам виконавчої влади покладених на них функції та завдання;

- стимулювання підприємницької діяльності та інвестиційної діяльності – введення податкових пільг та зменшених ставок податків щодо прибутку (доходу), спрямованого на розширення виробництва та його модернізацію;

- стимулювання науково-технічного прогресу та технологічного оновлення виробництва – введення пільг, які мають інноваційний характер, на проведення окремих дослідницьких програм та які заохочують початок інноваційної діяльності взагалі, та пільг на проведення технічного оновлення виробництва;

– економічної ефективності – оподаткування не повинне перешкоджати ефективному розподілу ресурсів і впливати на економічні рішення споживачів чи суб'єктів господарювання;

– спрямованість на економічне зростання – система оподаткування повинна створювати умови для економічного зростання;

– соціальна справедливість – установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків, забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення та застосування диференційованого і прогресивного оподаткування громадян, які отримують високі та надвисокі доходи. Під платоспроможністю у даному разі розуміється те, що кожний платник має перераховувати в бюджет ту частину свого доходу, яка відповідала б його здатності платити, тобто вказується на необхідність справедливого розподілу податкового тягара згідно з критеріями горизонтальної і вертикальної справедливості;

– еквівалентність – рівень податкових платежів окремого громадянина має відповідати корисності наданих йому суспільних благ, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів за рахунок цих податкових платежів. Реалізація цього принципу є результатом узгодження податкової та бюджетної політик;

– презумпція правомірності рішення платника податків – якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, то рішення приймається на користь платника податків;

– доступність – забезпечення дохідливості та простоти норм податкового законодавства для платників податків і зборів (обов'язкових платежів);

– економічна обґрунтованість – встановлення податків і зборів (обов'язкових платежів) з урахуванням показників розвитку національної

економіки та фінансових можливостей платників податків виходячи з необхідності досягнення збалансованості доходів та витрат бюджету;

– поєднання інтересів держави та платників податків – встановлення системи оподаткування таким чином, щоб відбувалося стале та достатнє надходження податків до бюджетів різних рівнів з одночасним сприянням соціально-економічному розвитку окремих її громадян і підприємств та країни в цілому;

– збалансування інтересів окремих платників податків - встановлення системи оподаткування таким чином, щоб відбувалося одночасне задоволення інтересів як громадян так і підприємств, через збалансування принципів економічної ефективності та соціальної справедливості.

Таким чином, запропоновані принципи оподаткування у своїй сукупності мають при їх реалізації сприяти не лише наповненню державного та місцевих бюджетів, але й служитимуть гарним орієнтиром для податкової політики щодо її регулюючого впливу на соціально-економічний розвиток як країни в цілому, так і окремих її громадян та підприємств.

Податковий механізм, що склався в Україні, має в своїй основі модель оподаткування, яка застосовується у розвинутих країнах. Але ця модель не враховує історичні особливості та нинішній специфічний етап розвитку економіки країни, а лише копіює елементи загальноприйнятих податкових систем. Недоліки податкової політики України проявляються у: відсутності ранжування цілей за ступенем їх важливості та концентрації зусиль на досягненні найбільш важливих з них; нечіткє визначення проблем, які стоять перед економікою країни; неефективна структура податкової системи; переважання непрямих податків; високий рівень податкового тягаря і нерівномірність його розподілу тощо (табл. 1.5).

В Україні нині цілі податкової політики не є остаточно визначеними, до кінця не вирішені практичні проблеми реформування податкової системи,

немає достатньо обґрунтованої правової бази податкового адміністрування, незважаючи на прийняття Податкового кодексу України. Тому, вітчизняна податкова політика орієнтована поки що переважно на фіскальну функцію податків, що не дає можливості вважати її значним економічним важелем державного регулювання економіки, здатним створити передумови для формування соціально-орієнтованої економіки.

Тож з огляду на проведені дослідження можна стверджувати, що механізм реалізації податкової політики є вагомим інструментом для проведення державою цілеспрямованої економічної політики за умов вільної конкуренції й підприємництва, може стимулювати або дестимулювати економічний розвиток суспільства залежно від стратегії та тактики держави.

1.3 Особливості податкової політики як регулятора соціально-економічного розвитку держави

Соціально-економічний розвиток України є об'єктом регуляторного впливу податкової політики держави, чий фіскальний і стимулюючий аспекти балансують залежно від поточного соціально-економічного стану та суспільних потреб, в результаті чого проявляється її регуляторна функція.

Дотримання балансу інтересів суспільства, держави та суб'єктів господарювання в сфері оподаткування безпосередньо формує ефективність проведення податкової політики.

Проте практика реалізації податкової політики демонструє наявність замкненого кола щодо дотримання балансу зазначених інтересів, зокрема:

підвищення рівня податкового тиску спричиняє зниження рівня економічного розвитку та одночасне підвищення рівня соціального розвитку за рахунок зростання соціальних витратів, і, навпаки, зниження рівня податкового тиску спричиняє підвищення рівня економічного розвитку й одночасне зниження рівня соціального розвитку [1]. Така залежність наявна завдяки тому, що соціальний розвиток загалом базується на механізмах державної підтримки й забезпечення, а не на принципах самоорганізації та саморозвитку, як це реалізується у країнах Європейського Союзу (ЄС). Доки система соціального розвитку в Україні базується на державній підтримці, податкові регуляторні інструменти будуть малоефективними для збереження балансу інтересів усіх сторін. Саме тому питання дослідження податкової політики в контексті соціально-економічного розвитку залишаються актуальними.

Податкова політика як регулятор соціально-економічного розвитку України виступає метою дослідження як регуляторного інструмента, тому аспекти її функціонування аналізуються в межах податкових параметрів, зокрема: статистичний аналіз та прогнозування обсягів податкових надходжень, оцінювання рівня податкового навантаження, ефективність податкових ставок та відповідність бази оподаткування тощо.

Проте такий підхід представляє у чистому вигляді результати фіскальної функції та не враховує соціально-економічну складову, тому податкові параметри доцільно розглядати в контексті означеного середовища з метою встановлення причинно-наслідкових зв'язків, використання яких дає змогу встановити найкоротший шлях для реалізації поставленої мети податкової політики.

На наш погляд, дослідження податкової політики повинно здійснюватися в контексті аналізу відповідності результатів реалізації її функцій рівню соціально-економічного становища держави. У такому випадку рівень податкових надходжень як результат функціонування

фіскальної функції повинен відповідати рівню потреб соціального забезпечення за умов непогіршення тенденцій економічного розвитку країни.

Дослідження податкової політики як регулятора соціально-економічного розвитку здійснюються на різних його рівнях та площинах виміру. До основних напрямів дослідження результатів податкової політики віднесено:

- соціально-економічну ефективність;
- рівень податкової конкуренції та податкові конкурентні переваги;
- рівень у міжнародних рейтингових системах.

Зазначені напрями дослідження в результаті формують загальне уявлення про результативність податкової політики держави на мікро-, на макрорівні та в контексті світового податкового простору.

Отже, насамперед реалізація податкової політики досліджується крізь призму категорії ефективності, в результаті чого виявляється рівень її соціальної та економічної складової.

Соціальна ефективність податкової політики характеризується рівнем формуванні сприятливих податкових умов для виконання обов'язку кожного щодо сплати податків та інших обов'язкових платежів. Зазначені сприятливі умови характеризуються таким способом оподаткування, який враховує аспекти «депресивності» територій, сприяє зайнятості та само зайнятості населення, забезпечує доступність соціально-вагомих товарів і послуг на ринку, враховує співвідношення споживання та заощаджень населення тощо.

У соціальній ефективності податкової політики зацікавлені й суспільство, й держава. Саме тому її дослідження проводять не тільки в контексті оцінювання податкових надходжень від фізичних осіб, а, також, враховують рівень соціальних витрат держави, що дає змогу стверджувати про поворотність, або неповоротність характеру сплачених податків. Поняття

соціальної віддачі податків характеризує відношення сукупності обсягів соціальних видатків держави до показника сукупності обсягів податкових надходжень.

Тобто, соціальний ефект податкової політики оцінюється у двох напрямках: крізь ефекти від використання системи податкових інструментів регулювання соціального розвитку та крізь відношення рівня сплачених податків до рівня соціальних витрат держави.

У свою чергу, економічна ефективність податкової політики характеризується рівнем формування відповідного податкового середовища, що сприяє залученню та зростанню капіталу суб'єктів господарювання.

Тобто, для підвищення рівня ефективності податкової політики держави доцільно сформувати відповідний податковий простір, податкові елементи якого сприятимуть: підвищенню рівня економічного розвитку суб'єктів господарювання, їх здоровій конкуренції, встановленню відповідного відношення попиту та пропозиції на ринку, галузевої структури, інвестиційно-інноваційної активності та зниженню цінових ризиків тощо.

Показники соціально-економічної ефективності податкової політики відображено в таблиці 1.6. Розглянуті показники соціально-економічної ефективності податкової політики є прямими, але розглядають непрямі показники, що також зумовлюються результатами впливу податкової політики держави, зокрема рівень доходів, зайнятості, споживання та заощаджень населення, рівень іноземних інвестицій, обсяги соціальний товарів та послуг на ринку тощо.

Отже, дослідження прямих та непрямих показників ефективності податкової політики держави дає змогу виявити пріоритетні напрями її коригування або вдосконалення. Зауважимо, що економічний ефект податкової політики також проявляється крізь ефекти від використання системи податкових інструментів регулювання економічного розвитку та

крізь відношення рівня сплачених податків та інших обов'язкових платежів до економічних результатів суб'єктів господарювання.

Використовуючи когнітивне моделювання можна підтвердити взаємозв'язок факторів та виявити оптимальний сценарій розвитку. Когнітивна карта є вихідним статичним поданням зв'язків між факторами, що існують у досліджуваній ситуації. Реалізація когнітивної моделі сприяє обґрунтуванню стратегії розвитку соціально спрямованої ефективної податкової політики держави та попередженню виникнення ризиків зменшення податкових надходжень, що дає можливість підвищити рівень ефективності податково-бюджетної системи країни.

На підставі вищезазначеного сформуємо когнітивну карту соціально-економічної ефективності податкової політики держави (рис. 1.7).

Узагальнюючи можливі стратегії соціально-економічної ефективності податкової політики держави, ми дійшли висновку, що існують дві стратегії зростання соціально-економічної ефективності податкової політики.

Стратегія 1 – стратегія зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення податкової культури платників податків (рис. 1.8).

Ця стратегія 1 відповідає такому шляху в оргграфі (сценарій 1): «рівень податкової культури» → «рівень фінансової обізнаності» → «рівень свідомої сплати податків» → «соціально-економічна ефективність податкової політики».

Отже, чим вищий рівень податкової культури – тим більшим буде прагнення платника податків до підвищення рівня фінансових знань щодо усунення можливості несвідомого невиконання податкового обов'язку.

Сценарій 2 буде реалізовуватися за таким напрямком: «рівень податкової культури» → «рівень фінансової обізнаності» → «заощадження часу на оподаткування» → «соціально-економічна ефективність податкової політики».

Достатньо високий рівень фінансової грамотності у поєднанні з усвідомленням необхідності та значущості належного виконання конституційного обов'язку щодо нарахування та сплати податків сприятиме заощадженню часу на ведення податкового обліку та складання звітності.

Сценарій 3 буде реалізовуватися таким чином: «рівень податкової культури» → «економічна віддача податків» → «соціальна віддача податків» → «рівень свідомої сплати податків» → «соціально-економічна ефективність податкової політики».

Отже, від рівня податкової культури буде залежати розмір надходжень до бюджетів усіх рівнів. Проте цей фактор цілком відповідає принципу економічності, затвердженому у ст. 4 Податкового кодексу України [24], за яким обсяг надходжень від сплати податків та зборів до бюджету повинен перевищувати витрати на їх адміністрування. А за умови виконання цього принципу держава зможе повноцінно виконувати свої функції з фінансового забезпечення виконання соціально-економічних програм.

Сценарій 4 матиме такий вигляд: «рівень податкової культури» → «економічна віддача податків» → «рівень свідомої сплати податків» → «соціально-економічна ефективність податкової політики».

Сценарій 5 буде реалізовуватися таким чином: «рівень податкової культури» → «рівень свідомої сплати податків» → «соціально-економічна ефективність податкової політики».

Стратегія 2 – стратегія зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення рівня адміністрування податків,

зборів та інших обов'язкових платежів (рис. 1.9).

Поняття «адміністрування» тлумачать як безперервний цілеспрямований процес, що складається з тісно пов'язаних між собою процедур, операцій, функцій і методів, які реалізуються контролюючими органами, спрямованими на здійснення мотивуючого впливу на учасників податкових правовідносин (платників податків і посадових осіб контролюючих органів), які здійснюють роботу щодо адміністрування податків.

Стратегія 2 відповідає такому шляху за сценарієм 1: «заощадження часу на оподаткування» → «рівень витрат на адміністрування податків» → «соціально-економічна ефективність податкової політики».

Організація адміністрування податків є комплексною діяльністю, спрямованою на створення специфічного продукту, який здатний задовольняти потреби суспільства у збиранні податків, що вказує на дворівневий характер функцій адміністрування: з одного боку – необхідно наповнити бюджет, а з іншого – не зашкодити господарській діяльності платників податків. Мета адміністрування податків полягає в забезпеченні своєчасного наповнення бюджетів усіх рівнів у необхідному обсязі коштів за рахунок податкових надходжень з мінімальним втручанням у господарську діяльність платників податків [**Error! Reference source not found.**].

Як показує практика, підвищити ефективність функціонування податкових органів можна досягти за рахунок, наприклад, «заощадження часу на оподаткування», що може бути реалізовано шляхом спрощення методики ведення податкового обліку, процедури складання та подання звітності [79]. У свою чергу, підвищення рівня витрат на оподаткування, звичайно, може вплинути на зниження соціально-економічної ефективності податкової політики

Сценарій 2 стратегії 2 буде реалізовуватися за таким напрямком:

→

→

«рівень податкових преференцій соціально-економічного спрямування»
«рівень витрат на адміністрування податків»   «соціально-економічна
ефективність податкової політики».

Під податковими преференціями слід розуміти переваги у сфері оподаткування, які надаються конкретним територіям, певним видам діяльності, юридичним або фізичним особам для стимулювання господарської активності, соціального захисту та з метою легалізації тіньових грошових потоків [16, с.23]. До податкових преференцій можна віднести: надання податкових кредитів; зниження податкових ставок; надання податкових канікул; пільгові режими оподаткування. У разі надання таких преференцій можуть зрости витрати на адміністрування податків, оскільки це буде потребувати додаткового обліку та контролю, що може призвести до зниження соціально-економічної ефективності податкової політики.

Сценарій 3 стратегії 2 буде мати такий вигляд: «рівень податкових преференцій соціально-економічного спрямування»»   «рівень податкового навантаження»   «соціально-економічна ефективність податкової політики».

Надання податкових преференцій також може вплинути на зниження рівня податкового навантаження на платників податків, що, в свою чергу, може призвести до зменшення обсягів надходжень до бюджетів усіх рівнів і, як наслідок, може вплинути на видаткову частину бюджетів, зокрема й соціальну складову.

З метою досягнення ефективності податкової політики використовують систему податкових регуляторів, а саме: загальна структура податків; рівень податкової віддачі; альтернативні системи та спеціальні режими оподаткування; коригування складу платників податків, податкових ставок та бази оподаткування; податкові преференції, принципи оподаткування. Вміле

використання інструментів-податкових регуляторів дає змогу формувати достатній рівень податкових надходжень та гідний рівень соціально-економічного розвитку держави [**Error! Reference source not found.**].

Загальне уявлення про результативність податкової політики держави формується теорією податкової конкуренції країн світу. Розвиток систем оподаткування країн світу призвів до формування конкурентних переваг для переміщення капіталу з одних країн до інших з метою не отримання більшої комерційної вигоди, а мінімізації податкових витрат та отримання супутніх переваг податкової лояльності окремих територій, зокрема отримання статусу резидентів.

Також було доведено, що для високотехнологічних країн рівень конкурентних переваг зберігається і тому податкове регулювання шляхом підвищення податкових ставок немає сенсу [69]. У країнах з низьким технологічним рівнем конкурентні переваги в оподаткуванні цілком залежать від їх кількості населення, при політиці зниження рівня податкових ставок найгірший вплив здійснюється на країну-конкурента з меншою кількістю населення.

У результаті розвитку податкової конкуренції обґрунтовано світові рейтингові системи в сфері оподаткування, зокрема: рейтинг фіскальних свобод (The Heritage Foundation) та рейтинг країн світу з розвинутою ринковою економікою за податковими умовами (Paying Taxes Rank).

У сучасній науковій літературі податкову політику досліджують в контексті її типів та представляють як компроміс між фіскальною та ліберальною її складовими, тобто певним середнім показником. Але, відсутність жорстких бокових меж оптимальності податкової політики ускладнює її формалізацію та подальше визначення та досягнення. Досвід реалізації податкової політики зазвичай демонструє комплексне використання податкових регуляторів як фіскального, так і ліберального

типу, що, само по собі, є форматом пошуку певного компромісу між суб'єктами оподаткування і, тим самим – формуванням оптимального сценарію податкової політики.

Саме тому оптимальний сценарій податкової політики не може виступати середнім показником між фіскальним і ліберальним сценаріями, а є їх певним форматом встановлення відповідності податкових параметрів соціально-економічним вимогам. Такий сценарій реалізовується в певний період часу з відповідним рівнем соціального та економічного розвитку, в результаті чого його приймають як базовий, тобто оптимальний.

Інакше кажучи, формується база знань щодо досвіду реалізації податкової політики, що дає змогу використовувати певні її сформовані образи (шаблони) або еталони як основу для прийняття поточної податкової політики, або її коригування. Наприклад, зарубіжний досвід, який досить часто використовують в сфері оподаткування, є певним образом реалізації податкової політики, який визначається експертним шляхом як оптимальний.

Інші сценарії реалізації податкової політики порівнюють із його параметрами з метою прогнозування ефективності. З іншої точки зору, оптимальний сценарій може бути відзначений саме таким у випадку абсолютної відповідності його параметрів поставленій меті реалізації податкової політики.

В цілому, зміщення акцентів використовуваних податкових регуляторів формує тришаровий простір податкової політики у вигляді різних сценаріїв її реалізації: ліберальний, оптимальний, фіскальний. Отже, оптимальність податкової політики є величиною змінною та динамічною, межами якої виступають фіскальна потреба й рівень ліберальності у сфері оподаткування в умовах певного рівня соціально-економічного розвитку держави.

Таким чином, за результатами дослідження причинно-наслідкових зв'язків формування рівня соціально-економічної ефективності держави

встановлено, що на соціально-економічну ефективність податкової політики позитивно впливають: підвищення рівня заощадження часу на оподаткування та рівня свідомої сплати податків, а негативно – підвищення рівня податкового навантаження та рівня витрат на адміністрування податків. Здійснюючи вплив на зазначені показники соціально-економічної ефективності податкової політики держави, формується підґрунтя для підвищення її рівня.

Висновки за розділом 1

За результатами дослідження теоретичних засад податкової політики держави можна зробити такі висновки.

Встановлено, що поняття податкової політики, яку за допомогою певних механізмів, визначає цілеспрямована система заходів у податковій сфері держави, слід розглядати в розширеному значенні. Обґрунтовано, що соціально-економічне розуміння податкової політики розглядається через сприйняття податку як усвідомленої суспільної необхідності; формулюванні соціально-економічних орієнтирів суспільства, що можуть бути досягнуті державою за допомогою податкової політики; формуванні методологічних основ і принципів податкових відносин. Запропоновано власне трактування сутності державної податкової політики.

Доведено, що механізм реалізації податкової політики охоплює всю сукупність правил, форм, методів оподаткування, починаючи від стадії планування податків і закінчуючи їх обліком та звітністю. З'ясовано, що заходи держави у сфері податків визначаються цілями і завданнями

податкової політики, які обумовлені соціально-економічним устроєм суспільства, стратегічними цілями, що визначають розвиток національної економіки, і міжнародними зобов'язаннями у сфері державних фінансів. Запропоновано перелік, трактування та групування принципів податкової політики держави.

Виявлено, що економічна ефективність податкової політики характеризується рівнем сформованості відповідного податкового середовища, що сприяє залученню та зростанню капіталу суб'єктів господарювання. За результатами проведеного когнітивного моделювання встановлено, що на соціально-економічну ефективність податкової політики держави позитивно впливають: підвищення рівня заощадження часу на оподаткування та рівня свідомої сплати податків, а негативно – підвищення рівня податкового навантаження та рівня витрат на адміністрування податків.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1 Оцінка дієвості реалізації податкових реформ в Україні

Податкова реформа України, що розпочалася з початку 90-х років була не послідовною, та не мала під собою науково розроблену концепцію її проведення, що позначалося в постійних змінах податкового законодавства та пошуку нових варіантів реалізації податкової політики, які не були взаємопов'язаними якоюсь програмою стратегічного розвитку країни. Це сприяло тому, що зміни у податковому законодавстві не лише не сприяли покращенню соціально-економічного становища в країні, але діяли навпаки, погіршуючи стан як окремих платників податків, так і в цілому держави.

Важливим є визначити, з яких етапів складається податкова реформа України з часів її незалежності. Думка науковців дещо різниці з цього питання. Взагалі визначають, що еволюція економічних систем незалежної України пройшла у три етапи:

- 1) економічний спад (1992-1995 роки);
- 2) економічне зростання (1996-1999 роки);
- 3) нарощування обсягів виробництва (2000-2005 роки) [4, с. 146].

Так, Кошук Т. виділяє чотири етапи розвитку податкової системи: 1) етап формування ринкової системи перерозподільчих відносин (1991-1993 роки); 2) 1994-2000 роки; 3) 2001-2004 роки; 4) з 2005 року [13, с. 260-268]. Але не зрозуміло, що є відправною точкою кожного етапу. Крім того, розглядається лише законодавчі зміни, що відбулися на цих етапах, комплексного аналізу етапів податкової реформи не проведено.

Бечко П.К. розглядає становлення та розвиток податкової системи у три етапи: 1) 1992-1993 роки; 2) 1994-1999 роки; 3) з 2000 року [2, с. 25]. Тут вже розглядається не лише зміни податкового законодавства, але й частково визначаються концепції, на яких ґрунтувалася податкова політика першого періоду. Однак, в цілому дається лише загальна характеристика запропонованих етапів.

Федосов В. та Опарін В. виділяють три етапи реформування податкової системи України: 1) формування власної податкової системи (1991-1993 роки); 2) приведення складу податкової системи у відповідності до умов ринкових відносин (1994-1999 роки); 3) удосконалення податкової системи в умовах перехідної економіки (з 2000 року) [**Error! Reference source not found.**, с. 283]. Зрозуміло, що з прийняттям Податкового кодексу слід розділити етап податкової реформи, що починається з 2000 року, на декілька етапів. Це пов'язано з тим, що прийняття Податкового Кодексу України суттєво змінило вектори розвитку податкової політики держави.

Деєва Н.М. та Редіна Н.І. виділяли етапи формування податкової системи та етапи її реформування [**Error! Reference source not found.**]. До етапів формування податкової системи вони відносили наступні:

1) етап становлення і формування національної податкової системи нової самостійної держави (1991-1995 роки);

2) етап реформування податкової системи з метою створення сприятливого податкового середовища для товаровиробників (1995-2000 роки);

3) етап оптимізації податкової системи (2000-2007 роки).

До етапів реформування податкової системи відносять:

1) етап реалізації невідкладних заходів, спрямованих на подолання недоліків чинної податкової системи (2007 рік);

2) етап еволюційного розвитку (2008-2010 роки);

3) етап поглиблення реформування податкової системи України (2011-2015 роки) [Error! Reference source not found., с.28- 32].

Однак ці етапи були визначені з урахуванням перспективного планування та не відповідають сьогоднішньому стану податкової системи України. Крім того, етапи характеризовані схематично, та не дається пояснення, що є відправною точкою кожного з етапів.

Воробйов Ю.М. умовно процес становлення податкової системи поділяє на чотири етапи: 1) 1992-1993 роки; 2) 1994-1999 роки; 3) 2000-2009 роки; 4) 2010 рік і ділі [Error! Reference source not found., с.7]. На наш погляд, автор досить аргументовано виділяє чотири етапи, але ми вважаємо, що при характеристиці кожного з етапів слід більше уваги було приділити не лише змінам у податкового законодавстві взагалі, але й розглянути якої стратегії дотримувалися на кожному з цих етапів проведення податкової реформи. На нашу думку, при аналізі кожного з етапів податкової реформи слід виходити не лише із змін законодавчої бази, що відбувалися, а й глибокої оцінки стратегічних цілей, задач та пріоритетів кожного з етапів проведеної реформи. Важливим є з'ясувати, які існували причини необхідності проведення наступного етапу податкової реформи, тобто визначитися з недоліками податкової системи на передодні здійснення кожного з них.

На нашу думку, слід виділяти такі етапи проведення податкової реформи.

Етап I (1991-1995 роки). Податкова реформа почалася з прийняттям незалежності України, саме в 1991 році було прийнято закон України «Про систему оподаткування» [26]. І хоча висування певних концепцій розвитку податкової політики почалося з 1992 року, а сам закон майже копіював закон за радянських часів, все ж це було початком побудови власної податкової

системи України як незалежної держави. Цей закон набув суттєвих змін у 1994 році, як у самому переліку податків, зборів та інших обов'язкових платежів, так і в частині їх стягнення та зміни окремих їх елементів. Слід відмітити, що за цей період було висунуто три концепції можливого розвитку податкової системи, які суттєво відрізнялися одна від одної, і дві з яких були реалізовані на протязі цього етапу податкової реформи. Тобто це свідчить про відсутність загальної стратегії податкової політики та єдиного довгострокового чи хоча б середньострокового бачення розвитку податкової систем України. Саме це й було головною причиною частих хаотичних змін у податковому законодавстві, що відбувалися на цьому етапі податкової реформи.

Так, як видно з табл.2.1, особливо по задачам та цілям відмінний є перший період, бо головною метою цього етапу було максимальне наповнення бюджету за рахунок податкових надходжень.

Крім того, хоча й інші цілі і були визначені, важливим на той час було встановлення нової податкової системи незалежної країни з гармонічним та систематизованим законодавством в сфері оподаткування. Цей період можна визначити як етап зародження податкової системи України. На цьому етапі відбувалися зміни як у кількості податків, так і з окремими їх елементами. Однак, як свідчить проведений аналіз, всі проблеми, що стояли перед податковою реформою так і не було вирішені, а навіть ще більше загострилися.

Податкова політика в цьому періоді носила лише фіскальний характер, що значно ускладнило проблеми економічного розвитку в країні. Причому не маючи під собою концептуальної основи для проведення податкової реформи, що б враховувала перехідний стан економіки України та специфіку і проблеми незалежної держави, всі зміни у цьому періоді відбувалися шляхом «спроб та помилок» та можна охарактеризувати як ті, що мали безсистемний, необґрунтований та нестабільний характер.

Що стосується всіх інших етапів податкової реформи, то цілі, завдання та пріоритети майже не змінювалися, однак виконання поставлених задач було на невисокому рівні. На нашу думку, це було пов'язано або із складним економічними умовами у країні, або з нестабільною політичною ситуацією у країні. Лише на четвертому етапі податкової реформи вдалося досягти певних результатів: частина визначених задач була вирішена. Головним досягненням цього етапу є прийняття Податкового Кодексу України.

Етап II (1996-2003 роки). Відправною точкою цього періоду вважаємо Указ Президента України «Про заходи щодо реформування податкової політики» № 621/96 від 31 липня 1996 року [**Error! Reference source not found.**]. Слід відмітити, що до цього законодавчого акту було прийнято у 1995 році Постанову Верховної Ради України «Про основні положення податкової політики податкову реформу в Україні» [25], яка не була виконана, а робота Кабінету Міністрів по її практичній реалізації визначено, як незадовільну. Ще одним важливим законодавчим актом, що визначив стратегію подальшої податкової політики була Постанова Верховної Ради України «Про основні положення податкової політики в Україні», що було прийнято в кінці 1996 року. Саме ці законодавчі акти вирішили напрям подальшого проведення податкової реформи та були поштовхом для істотних змін у Законі «Про систему оподаткування», що відбулися у 1997 році (табл. 2.2).

Так, другий етап податкової реформи можна визначити як етап становлення податкової системи України. На цьому етапі слід відмітити, що головна проблема, що існувала на першому етапі, залишилася невирішеною – це відсутність науково обґрунтованої концепції розвитку податкової системи України, що б враховувала специфіку нашої країни. Крім того, знову спостерігається безсистемність змін податкового законодавства: постійні зміни у складі податків, їх елементів та у системі податкових пільг.

Позитивним моментом цього етапу є зменшення податкового тиску на прибуток підприємств, що зв'язано із значним зменшенням ставки податку на прибуток підприємств.

Етап III (2004-2009 роки). Вважаємо відправною точкою цього періоду введення в дію змін у Закон України «Про податок на прибуток підприємств» та початок дії нового Закону «Про податок з доходів фізичних осіб», які значно зменшили податкових тягар для фізичних та юридичних осіб. І всі ці позитивні зміни були враховані при розробленні стратегії реформування податкової реформи України, що була прийнято у 2007 році. Слід відмітити, що на цьому етапі податкової реформи було прийнято дві концептуальні програми проведення реформування податкової системи України: перша у 2007 році, та друга у 2009 році. Порівнюючи загальні стратегічні цілі податкової реформи та її завдання за двома концепціями, можна казати про те, що вони не мають суттєвих відмінностей та мають єдиний напрям дій. А необхідність відміни концепції реформування податкової системи України 2007 року скоріше носила політичний, а ніж економічний чинник. Слід наголосити, що ці концепції через проблеми зміни політичних сил у країні зовсім не було реалізовано.

Третій етап – етап розвитку податкової системи України (табл.2.3). На цьому етапі зроблено спробу послабити податковий тиск на платників податків та було зменшено ставки основних податків: податку на прибуток підприємств з 30% до 25% та введено єдину ставку податок з доходів фізичних осіб 15% замість прогресивної шкали ставок прибуткового податку з громадян.

Етап IV (з 2010-2014 роки). На цьому етапі було відмінено дію Стратегії реформування податкової системи України та було прийнято Програму економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» (табл. 2.4). На нашу

думку, саме прийняття цієї програми і слід вважати початком нового етапу податкової реформи.

Четвертий етап – етап реформування податкової системи України. На нашу думку, цей етап є найважливішим з усіх етапів за часів незалежності країни. Бо саме в цьому періоді було визначено напрям соціально-економічного розвитку України та визначено напрями податкової реформи, що ґрунтувалися на послідовних змінах, що мали системний характер.

І хоча на цьому етапі не було визначено науково обґрунтованої концепції розвитку податкової системи, податкова реформа слідувала векторам соціально-економічного розвитку, що були визначені Концепцією. Через системність та послідовність у вирішенні поставлених завдань, було досягнуто певних позитивних змін у податковому законодавстві, а головним досягненням цього етапу стало прийняття у кінці 2010 року Податкового Кодексу України, яким істотно змінено перелік податків, а саме: скорочено кількість загальнодержавних (з 29 до 17) та місцевих (з 14 до 5) податків і зборів [54];

впорядкована спрощена система оподаткування для суб'єктів малого підприємництва на основі визначення чотирьох груп платників єдиного податку з встановленням меж доходу для кожної з них; прийнято Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»; утворено Міністерство доходів і зборів України на базі Державної податкової служби та Державної митної служби.

Трансформаційні перетворення інститутів оподаткування характерні для п'ятого етапу формування та реалізації податкової політики України – з 2015 року по теперішній час (табл. 2.5).

Аналізуючи перебіг етапів трансформації податкової політики України чітко простежується позитивна динаміка, оскільки податкові реформи в Україні, які проводилися впродовж останніх десятиліть, сприяли поступовій побудові справедливої, прозорої та передбачуваної податкової системи,

оптимізації податкового навантаження та запровадженню ефективності адміністрування податків. Одним з пріоритетних завдань останнього періоду податкової реформи стала гармонізація податкового законодавства з законодавством країн Європейського Союзу.

2.2 Діагностика впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток України

Сучасний стан, структура та тенденції розвитку податкової системи держави відзначаються загальнодержавною податковою політикою. Остання характеризує можливості соціально-економічного розвитку, забезпечує перерозподіл національного продукту та відповідний рівень стимулювання національної економіки. Зазначене досягається внаслідок виконання податками фіскальної та стимулюючої функцій.

Величина бюджетних ресурсів держави, основною складовою яких є податкові надходження, значною мірою залежить від ефективності реалізації податкової політики держави. Ефективна податкова система створює передумови для формування конкурентоздатної економіки, соціального розвитку суспільства, зростання обсягу суспільних благ, що надаються державою, підвищення добробуту населення.

Сучасна податкова політика України має переважно фіскальну спрямованість – основу державних рішень в галузі оподаткування складає дотримання інтересів держави щодо формування її бюджетних ресурсів. Подібна орієнтація податкової політики призводить до того, що при розробці і ухваленні бюджетно-податкових законодавчих та нормативно-правових

актів не приділяється належної уваги таким чинникам, як оцінка впливу сукупності сплачених податків і зборів на економічний стан господарюючих суб'єктів; оцінка реакції платників податків на зміни у механізмах оподаткування; вплив податкової політики на розвиток окремих суб'єктів господарювання, регіональних господарських комплексів та національної економіки в цілому.

Негативним наслідком такого підходу є поширена у суспільстві думка про низьку ефективність вітчизняної податкової системи і непомірність податкового навантаження на господарюючих суб'єктів. Обмежена лояльність платників податків до податкової системи, обумовлена відсутністю врахування їх господарських інтересів при розробці системи державних заходів в галузі оподаткування, призводить до зниження ними бази оподаткування, зростання податкового боргу, необхідності посилення податкового контролю.

Фіскальну ефективність реалізації податкової політики держави визначимо за допомогою низки показників, які характеризують здатність обраних форм оподаткування формувати бюджетні ресурси, не стримуючи підприємницької активності.

Найбільш повно економічний рівень розвитку податкової системи у докризовий, кризовий і період рецесії можна оцінити за допомогою критеріїв ефективності податкової політики та індикаторів податкового навантаження: зіставлення темпів приросту податкових надходжень із темпами ВВП; визначення частки податкових надходжень у складі ВВП та доходах державного бюджету, податкового навантаження, коефіцієнта еластичності податків та співвідношення фактичного та оптимального рівня оподаткування тощо. Перелічені показники окреслюють можливість виконання державою своїх фінансових зобов'язань перед суспільством та ефективність використання основного регулюючого інструменту економічного зростання – податків.

Висновки за розділом 2

Результати оцінки етапів трансформації вітчизняної податкової політики виявили позитивну динаміку, оскільки податкові реформи в Україні, які проводилися впродовж останніх десятиліть, сприяли поступовій побудові справедливої, прозорої та передбачуваної податкової системи, оптимізації податкового навантаження та запровадженню ефективності адміністрування податків. Виявлено, що за роки незалежності України комплексного дослідження впливу запроваджених податкових реформ на економіку не проводилося через відсутність науково обґрунтованих рекомендацій щодо оцінювання їх результативності. Доведено, що для проведення результативної податкової реформи важливо враховувати недоліки попередніх податкових реформ з метою їх усунення у подальшому.

Обґрунтовано практичну доцільність використання індикаторів розвитку податкової системи для проведення оцінки впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток країни. Доведено, що сучасна податкова політика України має переважно фіскальну спрямованість – основу державних рішень в галузі оподаткування складає дотримання інтересів держави щодо формування її бюджетних ресурсів. Подібна орієнтація податкової політики призводить до того, що не приділяється належної уваги таким чинникам, як оцінка впливу сукупності сплачених податків і зборів на економічний стан господарюючих суб'єктів; оцінка реакції платників податків на зміни у механізмах оподаткування; вплив податкової політики на розвиток окремих суб'єктів господарювання, регіональних господарських комплексів та національної економіки в цілому.

Виявлено, що нереалізовані можливості податкової системи держави, що формуються внаслідок функціонування тіньової економіки, надання платникам податків податкових пільг та преференцій, нарощування ними значних обсягів податкового боргу, щороку завдає державі величезних збитків, які мали б слугувати джерелом зростання доходів бюджету для достатнього фінансування бюджетних видатків. Доведено нагальну необхідність зменшення обсягів тіньової економіки. Водночас обґрунтовано, що повернення до бюджету всієї суми, втраченої внаслідок існування тіньового сектору, є неможливим, тому рекомендовано орієнтуватися лише на 1/3 податкового розриву з метою переведення у фактичні податкові надходження.

Висновки за розділом 3

У третьому розділі дипломної роботи запропоновано напрями модернізації адміністрування податків в Україні в контексті посилення взаємодії служб адміністрування податків у державі.

Доведено, що результативність модернізації податкової політики держави залежить від обґрунтованості вибору вектору податкового реформування. Відповідно до визначених стратегічних орієнтирів податкового реформування в Україні запропоновано практичні рекомендації по їх досягненню, впровадження яких сприятиме нарощенню бюджетних ресурсів держави та забезпеченню макроекономічної стабільності в країні. Для стимулювання розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності рекомендовано запровадження інвестиційного податкового кредиту та стимулюючої моделі оподаткування прибутку підприємств. Для удосконалення оподаткування праці запропоновано прогресивну шкалу ставок з податку на доходи фізичних осіб. Обґрунтовано необхідність підвищення рівня оподаткування споживання.

Розроблено напрями вдосконалення механізму податкового адміністрування та практичні рекомендації щодо посилення вагомості його інструментів та складових. Окреслено перспективні шляхи реформування

податкової політики України, що спрямовані на встановлення партнерських відносин з громадянами та бізнесом з питань повноти та своєчасності сплати податків; надання високоякісних сервісів платникам податків, впровадження електронних сервісів та вдосконалення існуючих послуг; здійснення контролю за повнотою сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів. Доведено доцільність впровадження ініціатив та заходів стратегічного характеру, що спрямовані на вирішення першочергових завдань з прискорення стягнення податкового боргу; оптимізації роботи зі стягнення податкового боргу; стягнення податкового боргу з урахуванням забезпечення можливості подальшого ведення бізнесу боржником.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних основ та практичних аспектів формування та реалізації податкової політики регулювання соціально-економічного розвитку держава дозволяє зробити наступні висновки.

1. Проведене дослідження дозволило сформулювати визначення податкової політики як взаємопов'язану систему фіскальних і регулюючих соціально-економічний розвиток держави цілей, напрямів, механізмів та інструментів їх досягнення, формування і практична реалізація яких здійснюється державними органами влади на основі збалансованості їх прав і відповідальності, узгодження інтересів держави та регіонів. Обґрунтовано, що соціально-економічне розуміння податкової політики розглядається через формулювання соціально-економічних орієнтирів суспільства, що можуть бути досягнуті державою формування методологічних основ і принципів податкових відносин.

2. Доведено, що механізм реалізації податкової політики охоплює всю сукупність правил, форм, методів оподаткування, починаючи від стадії

планування податків і закінчуючи їх обліком та звітністю. З'ясовано, що заходи держави у сфері податків визначаються цілями і завданнями податкової політики, які обумовлені соціально-економічним устроєм суспільства, стратегічними цілями, що визначають розвиток національної економіки, і міжнародними зобов'язаннями у сфері державних фінансів. Встановлено, що особливістю формування механізмів державної податкової політики України в умовах інноваційного розвитку держави є звуження функції прямого впливу держави на сферу оподаткування, що надасть можливість більше зосередитися на методах непрямого й неформального впливу.

3. Виявлено, що економічна ефективність податкової політики характеризується рівнем сформованості відповідного податкового середовища, що сприяє залученню та зростанню капіталу суб'єктів господарювання. За результатами дослідження причинно-наслідкових зв'язків формування рівня соціально-економічної ефективності держави встановлено, що на соціально-економічну ефективність податкової політики позитивно впливають: підвищення рівня заощадження часу на оподаткування та рівня свідомої сплати податків, а негативно – підвищення рівня податкового навантаження та рівня витрат на адміністрування податків. Здійснюючи вплив на зазначені показники соціально-економічної ефективності податкової політики держави, формується підґрунтя для підвищення її рівня.

4. Дослідження генезису та умов трансформації вітчизняної податкової політики в контексті, дозволило виділити передумови запровадження податкових реформ в Україні та визначити інструменти їх реалізації. Встановлено, що існують протиріччя між станом економіки та застосованими інструментами при реалізації податкових реформ в Україні. А саме, визначено, що проведенні податкові реформи використовували більшою мірою інструменти фіскального спрямування, що негативно позначалося на стані економіки. Виявлено, що пріоритетним завданням останнього періоду

податкової реформи стала гармонізація податкового законодавства з законодавством країн Європейського Союзу, що сприяло поступовій побудові справедливої, прозорої та передбачуваної податкової системи, оптимізації податкового навантаження та запровадженню ефективності адміністрування податків.

5. Доведено, що сучасна податкова політика України має переважно фіскальну спрямованість - основу державних рішень в галузі оподаткування складає дотримання інтересів держави щодо формування її бюджетних ресурсів. Подібна орієнтація податкової політики призводить до того, що при розробці і ухваленні бюджетно-податкових законодавчих та нормативно-правових актів не приділяється належної уваги таким чинникам, як оцінка впливу сукупності сплачених податків і зборів на економічний стан господарюючих суб'єктів; оцінка реакції платників податків на зміни у механізмах оподаткування; вплив податкової політики на розвиток окремих суб'єктів господарювання, регіональних господарських комплексів та національної економіки в цілому.

6. Виявлено, що значні втрати бюджетних ресурсів в Україні існують внаслідок недосконалості податкової системи, поширення тіньових операцій, ухилення від оподаткування, неефективної реалізації податкової політики. У 2010-2019 рр. зведений бюджет щорічно втрачав податкові ресурси, еквівалентні в середньому 43,6% фактичних надходжень податків і зборів. Сума податкових втрат бюджетних ресурсів у 2019 р. складає третину фактичних видатків Зведеного бюджету України. Доведено, що неправильний вектор податкової політики, що супроводжується надмірним податковим навантаженням на платників, неякісним механізмом адміністрування податків, неправильним вибором пріоритетів пільгового оподаткування, нераціональним плануванням податкових надходжень, призводить до переходу їх діяльності у тіньовий сектор економіки та умисного ухилення від сплати податків.

7. Визначено низку недоліків та проблем податкової системи України. Обгрунтовано, що удосконалення державної податкової політики доцільно здійснювати за такими напрямками: упровадження прозорого адміністрування податків і зборів; детінізація економіки; посилення податкового контролю на митниці; зменшення податкового навантаження з одночасним пошуком бюджетних компенсаторів; забезпечення своєчасного, прозорого відшкодування ПДВ; приведення акцизної політики у відповідність до європейських правил. Доведено, що запропоновані зміни мають сприяти відновленню економічного зростання, розвитку підприємництва, підвищенню стабільності та передбачуваності бюджетних надходжень, залученню іноземних інвестицій, а також підвищенню рівня конкурентоспроможності України на міжнародному рівні.

8. Розроблено напрями вдосконалення механізму податкового адміністрування та практичні рекомендації щодо посилення вагомості його інструментів та складових. Окреслено перспективні шляхи реформування податкової політики України, що спрямовані на встановлення партнерських відносин з громадянами та бізнесом з питань повноти та своєчасності сплати податків; надання високоякісних сервісів платникам податків, впровадження електронних сервісів та вдосконалення існуючих послуг; здійснення контролю за повнотою сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів. Доведено доцільність впровадження ініціатив та заходів стратегічного характеру, що спрямовані на вирішення першочергових завдань з прискорення стягнення податкового боргу; оптимізації роботи зі стягнення податкового боргу; стягнення податкового боргу з урахуванням забезпечення можливості подальшого ведення бізнесу боржником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакурова А. В. Самоорганізація соціально-економічних систем: моделі і методи : монографія / А. В. Бакурова; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2015. – 328 с.
2. Бечко П. К. Податкова система : навч. посібник / П. К. Бечко.– Київ: Центр учбової л-ри, 2016. – 368 с.
3. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт. – Київ: Либідь, 2000. – 654 с.
4. Боронос В. Г. Особливості реалізації бюджетно-податкової політики України та визначення напрямів її розвитку / В. Г. Боронос // Бізнес Інформ. – 2017. – № 6. – С. 145-148.
5. Бюджетний Кодекс України [Електронний ресурс] : від 8 лип. 2010 р. №2456-VI : станом на 19 трав. 2011 р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 12.09.2020.
6. Бюджетна система : підруч. / за ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 624 с.
7. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2011 рік / І. Ф. Щербина, А. Ю. Рудик, В. В. Зубенко, І. В. Самчинська. – Київ, 2011. – 96 с.
8. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2013 рік [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. – Київ, 2014. – 80 с.
9. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2014 рік [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. – Київ, 2015. – 78 с.
10. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2015 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект

- «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID.
– Київ, 2016. – 80 с.
11. Василик О. Д. Податкова система України: навч. посіб. / О. Д. Василик.
– Київ : Поліграфкнига, 2004. – 478 с.
12. Конституція України [Електронний ресурс]: від 28 черв. 1996 р.
№254к/96-ВР / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. –
Текст. дані. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
– Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.09.2020.
13. Кошук Т. Прагматика формування и реалізації фискальної
політики в Україні / Т. Кошук // Журнал Европейской економіки. – 2017. –
№ 7. – С. 257-272.
14. Крисоватий А. І. Гармонізація оподаткування у парадигмі
загальнодержавних інтересів / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Фінанси
України. – 2014. – № 2. – С. 109-117.
15. Крисоватий А. І. Домінанти гармонізації оподаткування: національні та
міжнародні вектори: монографія / А. І. Крисоватий, В. А. Валігура. –
Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. – 247 с.
16. Крисоватий А. І. Новітня парадигма преференційного оподаткування:
монографія / А. І. Крисоватий, Г. В. Василевська. – Київ : Центр учбової л-ри,
2015. – 260 с.
17. Крисоватий А. І. Податкова система : навч. посіб. / А. І. Крисоватий,
О. М. Десятнюк. – Тернопіль: Картбланш, 2014. – 331 с.
18. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні доміанти та практика
реалізації податкової політики в Україні : монографія / А. І. Крисоватий. –
Тернопіль : Карт-бланш, 2015. – 371 с.
19. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України
[Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 22.10.2020.
20. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України

[Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу : <https://tax.gov.ua/>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 22.10.2020.

21. Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 22.09.2020.

22. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 22.10.2020.

23. Педченко Н. С. Напрями податкової політики України відповідно до євроінтеграційних процесів / Н. С. Педченко, Л. А. Лугівська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dspace.uccu.org.ua/bitstream/.../Лугівська_Л.А._1.pdf– Назва з екрану. – Дата перегляду: 22.06.2020.

24. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2684-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.09.2020.

25. Про основні положення податкової політики і податкову реформу в Україні [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 13 груд. 1995 р. № 466/95-ВР / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 15.09.2020.

26. Про систему оподаткування [Електронний ресурс] : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1251-XII / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 15.09.2020.

27. Тимошенко О. В. Аналіз стійкості державних фінансів України / О. В. Тимошенко, Т. П. Гудзь // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2019. - № 4. – С.48-58. Режим доступу:

<http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/view/1587/1421>.

28. Яріш О. В. Оптимізація податкового навантаження інститутів спільного інвестування та їх інвесторів: вітчизняний та зарубіжний досвід / О. В. Яріш, А. Є. Циновнік // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2018. – №5. – С.119-124 .